

Lunds universitet
Sociologiska institutionen



LUNDS
UNIVERSITET

Missbruk eller beroendesjukdom?

En kritisk diskursanalys av Sveriges narkotikapolitik utifrån
proposition 1992/93:142 samt kommittédirektiv 2022:24.

Författare: Emma Westman
Kandidatuppsats: SOCK10, 15 HP
Vårterminen 2023
Handledare: Alexander Saaranen

ABSTRAKT

Författare: Emma Westman

Titel: Missbruk eller beroendesjukdom? En kritisk diskursanalys av Sveriges narkotikapolitik utifrån proposition 1992/93:142 samt kommittédirektiv 2022:24.

Kandidatuppsats: SOCK10, 15 HP

Handledare: Alexander Saaranen

Sociologiska Institutionen, vårterminen 2023

Under 1980-talet formulerades den officiella målsättningen 'ett narkotikafritt samhälle'. Samtidigt riktades det straffrättsliga fokuset mot konsumenterna och under 1993 infördes fängelse i straffskalan för eget bruk av narkotika. Idag lider Sverige av en hög narkotikarelaterad dödlighet såväl som omfattande problem med den organiserade brottsligheten. Under mars 2022 tillsatte regeringen en utredning för att utvärdera den svenska narkotikapolitiken. Detta arbete pågår i skrivande stund och förväntas vara klart i september 2023. Syftet med denna studie är att belysa hur den politiska diskursen beträffande narkotika och missbruk har sett ut i Sverige under två givna perioder – 1993 och 2022. Vidare ämnar studien belysa eventuella likheter och skillnader samt eventuella diskursiva effekter som problemformuleringarna kan ge upphov till. Uppsatsens teoretiska ramverk tar avstamp i Erving Goffmans teorier om stigma samt Michel Foucaults maktanalys. Det metodologiska tillvägagångssättet bygger på Carol Bacchis 'What's the Problem Represented to be?' vilket är en form av kritisk diskursanalys. Utifrån analysen dras slutsatsen att det finns såväl likheter som skillnader i policydokumentens problemformuleringar och åtgärdsförslag. Emellertid uppfattas den narkotikapolitiska diskursen 1993 vara mer präglad av ett straffrättsligt perspektiv och angreppssätt, medan det i dagens diskurs urskiljs ett större fokus på att sammanföra och komplettera narkotikapolitiken med socialrättsliga åtgärder. Däremot vidhålls den straffrättsliga lagstiftning som idag existerar och inget tyder på att denna ämnar revideras.

Nyckelord: Narkotikapolitik, diskursanalys, stigma, policydokument, WPR-metod, Foucault

Förord

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Alexander Saaranen för all hjälp och allt stöd under arbetet med uppsatsen. Du har bidragit med ovärderliga tips och råd under processens gång och ditt engagemang har motiverat mig till att prestera mitt allra yttersta. Förhoppningsvis har det resulterat i en hyfsad uppsats.

Tack

Emma Westman 18 maj, 2023

“The Nixon campaign in 1968, and the Nixon White House after that, had two enemies: the antiwar left and black people. You understand what I’m saying? We knew we couldn’t make it illegal to be either against the war or black, but by getting the public to associate the hippies with marijuana and blacks with heroin, and then criminalizing both heavily, we could disrupt those communities. We could arrest their leaders, raid their homes, break up their meetings, and vilify them night after night on the evening news. Did we know we were lying about the drugs? Of course we did.” – John Ehrlichman (Baum 2016)

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING.....	2
1.1.1 Avgränsningar.....	2
2. TEORI – STIGMA OCH MAKT	3
2.1 STIGMATISERING	3
2.2 FOUCAULTS MAKTANALYS	4
3. METOD OCH MATERIAL	5
3.1 MATERIAL	5
3.1.1 Proposition 1992/93:142 – om åtgärder mot bruk av narkotika samt ringa narkotikabrott	5
3.1.2 Kommittédirektiv 2022:24 – en svensk narkotikapolitik anpassad till nutidens och framtidens utmaningar	6
3.2 DISKURSANALYS.....	7
3.3 WHAT’S THE PROBLEM REPRESENTED TO BE?	8
3.4 KODNING AV DATA	9
3.5 ETISKA ÖVERVÄGANDEN.....	9
4. FORSKNINGSÖVERSIKT	10
4.1 TIDIGARE FORSKNING	10
4.2 AVKRIMINALISERING.....	11
4.3 SVERIGES NARKOTIKAPOLITIK	12
4.3.1 Narkotikaproblemet som en epidemi.....	12
4.3.2 Det narkotikapolitiska fokuset förändras	14
4.3.3 Narkotikapolitiken idag	15
5. RESULTAT OCH ANALYS	16
5.1 HUR PRESENTERAS ’PROBLEMET’ I DEN SPECIFIKA POLICYN?.....	16
5.1.1 Konsekvenser för samhället	16
5.1.2 Konsekvenser för individen	18
5.2 VILKA ANTAGANDEN UNDERBYGGER DENNA FRAMSTÄLLNING AV ’PROBLEMET’?	22
5.3 VILKA EFFEKTER FÅR FRAMSTÄLLNINGEN AV ’PROBLEMET’?	24
5.3.1 Diskursiva effekter	24
5.3.2 Levda effekter.....	25
5.3.3 Subjektivitets-effekter	26
6. DISKUSSION OCH SLUTSATS	28
6.1 FÖRSLAG PÅ VIDARE FORSKNING	30
7. REFERENSLISTA	31

1. Inledning

“Narkotika är en central del av brottsligheten som genererar våld och konflikter i kriminella kretsar och vi ska fortsätta vända på varje sten för att sätta stopp för det.”

Detta uttalande kommer från före detta justitie- och inrikesminister Morgan Johansson och är ett välbekant mantra i den politiska diskursen avseende narkotika (Regeringskansliet 2022). Emellertid verkar det finnas en sten som förblir orörd i den svenska narkotikapolitiken – frågan om avkriminalisering av eget bruk. Under 2021 avled 774 personer till följd av läkemedels- och narkotikaförgiftningar i Sverige (Folkhälsomyndigheten 2023). I en internationell kontext hamnar Sverige således jämförelsevis högt vad gäller narkotikarelaterad dödlighet (Socialstyrelsen 2022, s.68). För att utvärdera svensk narkotikapolitik tillkännagav riksdagen i mars 2020 att regeringen bör utreda den nuvarande narkotikapolitiken, ett arbete som i skrivande stund pågår och förväntas vara klart i september 2023 (Dir. 2022:24). Däremot föreligger tydliga direktiv om att kriminaliseringen av eget bruk av narkotika inte kommer att utredas (Thurfjell 2020). Centralt för utredningen är i stället frågan om vård och stöd såväl som insatser för att motverka stigmatisering av personer med skadligt bruk och beroende (Dir. 2022:24, s.13).

Genom en lagändring 1988 kriminaliserades eget bruk av narkotika i Sverige och fem år senare infördes fängelse i straffskalan för eget bruk (Prop. 1987/88:71, Prop. 1992/93:142). Det var under denna tid som det straffrättsliga fokuset riktades mot konsumenterna och den officiella målsättningen blev ”ett narkotikafritt Sverige”. Polisen formulerade även devisen ”det skall vara jobbigt att vara missbrukare” i sitt narkotikamänifest 1989 (Tham, 2003, ss. 5, 21). Hur makthavare konstruerar problemformuleringar har onekligen en effekt på det allmännas förnimmelser. Därför ämnar denna studie att komparativt undersöka hur den politiska diskursen beträffande narkotika har sett ut under två tidpunkter i Sveriges historia. Det metodologiska tillvägagångssättet tar främst avstamp i Carol Bacchis kritiska diskursanalys vilken har utvecklats som ett verktyg för granskning av offentliga dokument (Bacchi, 2012, s.21). Bacchi menar att makthavare och beslutsfattare skapar samma ’problem’ som de är ämnade att lösa. ’Problemen’ ska således inte betraktas som autonoma och redan existerande fenomen utan ses i stället som sociala konstruktioner vilka därmed ideligen bör granskas kritiskt (Bacchi, 2009, s.33). Dokumenten som kommer att undersökas är propositionen från 1993 då fängelse infördes i straffskalan för eget bruk, samt kommittédirektivet som presenterades 2022 med anledning av den stundande narkotikautredningen.

1.1 Syfte och Frågeställning

Syftet med denna uppsats är att belysa hur den politiska diskursen beträffande narkotika och missbruk har sett ut i Sverige under två givna perioder. Mot bakgrund av detta syfte så har studien för avsikt att besvara följande frågeställning:

- Hur förhåller sig dagens beslutsfattare till narkotikafrågan i jämförelse med 1990-talets beslutsfattare?

För att konkretisera frågeställningen kommer följande frågor att användas som vägledning i analysen. Dessa bör betraktas som tre olika teman utifrån vilka uttrycket *förhåller sig* operationaliseras:

- Hur framställs problemet?
- Hur framställs brukarna?
- Vad framställs som lösningen på problemet?

1.1.1 Avgränsningar

Diskursen beträffande svensk narkotikapolitik finns i och skulle kunna studeras i alla delar av samhället. Den förekommer i vardagliga samtal och i media såväl som i mer formella sammanhang. I detta arbete har jag valt att koncentrera mig på den politiska diskursen gällande narkotikapolitik och därmed hur den ser ut hos de som medverkar i lagstiftningsprocesser. Detta grundar sig i ambitionen att belysa ämnet utifrån de som har den verkliga makten att ändra förutsättningarna för de som narkotikapolitiken påverkar. Vidare avgränsas studien genom de policydokument som valts ut för analysen. För att åskådliggöra den politiska diskursen bakåt i tiden så används en proposition från 1993 som anses relevant för en diskursanalys då den formulerades under en tid då man såg ett tydligt skifte i fokuset för narkotikapolitiken. Propositionen kan också anses utgöra den senaste stora förändringen i narkotikastrafflagen och därmed är det intressant att undersöka huruvida diskursen har förblivit lika intakt som lagen i sig eller inte. För att belysa nutidens politiska diskurs rörande narkotikapolitiken så används ett kommittédirektiv från 2022 vilket har tagits fram inför den pågående narkotikautredningen. Detta direktiv anses ge en tydlig och fullgod inblick för en analys av dagens politiska diskurs.

2. Teori – Stigma och Makt

2.1 Stigmatisering

Enligt sociologen Erving Goffman kan begreppet stigma användas om egenskaper som är misskrediterande (Goffman, 2017, s.133). Det ska dock inte förstås som att egenskaperna i sig utgör ett stigma utan som att stigmatiseringen konstrueras i en social kontext. Goffman menar vidare att stigma kan förstås utifrån tre övergripande kategorier. Den första avser kroppsliga avvikelser (kroppsliga stigmat). Vidare handlar den andra kategorin om svagheter i den personliga karaktären (karaktärsstigma), exempelvis viljesvaghet, onaturliga lidelser, förrädiska eller stela trosföreställningar eller ohederlighet. En person kan tillskrivas detta stigma om de i det förflutna har uppvisat exempelvis psykiska sjukdomar, vistats i fängelse, har en historik av alkoholism, varit arbetslösa eller uppvisat ett radikalt politiskt uppträdande. Den tredje kategorin avser tribala stigmat (gruppstigmat) som exempelvis etnicitet, nationalitet eller religionstillhörighet. Detta är följaktligen stambetingade stigmat som förs vidare genom generationer och på så sätt fördömer hela familjer (Goffman, 2011, s.12).

Enligt Goffman så uppstår stigmatisering i interaktioner mellan människor. Det är härigenom som uppfattningar och kategoriseringar konstrueras såväl som de attribut som medlemmar i respektive grupp tillskrivs. Då vi möter nya personer finns det en tendens att omedelbart klassificera individen utifrån den kategoritillhörighet och de förväntade attribut som vi upplever personen ha (Goffman, 2017, s.134). Goffman kallade individer som inte på ett negativt sätt avviker från samhällets normer och förväntningar för *de normala*. De normala vidtar följaktligen diskriminerande åtgärder av skilda slag varigenom de på ett ofta oavsiktligt men ändå effektivt sätt reducerar vederbörandes livsmöjligheter. Det konstrueras en ideologi genom vilken en kollektiv avog mot de stigmatiserade kan legitimeras (Goffman, 2011, ss.12–13). Emellertid betonar Goffman att stigma bör betraktas som en tvåpolig social process inom vilken varje individ kan tillskrivas både rollen som stigmatiserad och *normal*, beroende på vilken situation och kontext denne befinner sig i (Goffman, 2011, s.149).

Goffman talar även om olika typer av avvikare, varav den grupp som benämns *avståndstagare* ter sig relevant att här inkludera. Det handlar om personer som uppsåtligt och frimodigt förnekar den sociala ställning som tillerkänns dem och som i förhållande till samhällets grundläggande institutioner uppträder klandervärt (Goffman, 2011, s.154). De bejakar inte det allmänna mönstret och kan anses ägna sig åt en form av kollektiv förnekelse av den sociala

ordningen. Följaktligen anses de inte ta vara på möjligheterna till avancemang längs någon av de vedertagna levnadsbanorna som samhället ställer till förfogande (Goffman, 2011, s.155).

2.2 Foucaults maktanalys

Michel Foucault var en betydelsefull samhällsteoretiker som levde mellan 1926–1984. Han formulerade flera verk inom ämnet makt och bidrog genom dessa med en åskådning som skiljde sig från tidigare synsätt (Hörnqvist, 1996, ss.24–25). Foucault utformade vidare framstående idéer om relationen mellan makt, diskurs och ideologi i förhållande till moderna organisatoriska system. Han menade att makt finns inbyggd i alla professionella förbindelser och att den därigenom kan bedriva inflytande via subtila förgreningar i samhället (Hörnqvist, 1996, ss.51–52, 137; Hörnqvist, 2012, ss.12–13, 107). Vidare avvisade han idén om makt som något substantiellt och betraktade i stället den som en relation mellan individer (Hörnqvist, 1996, s.28). Makt skulle förstås som en oupphörlig process i förändring, som någonting dynamiskt där förhållandena aldrig förblir konstanta (Hörnqvist, 1996, s.30).

Foucault var en konsekvent förespråkare för att makten styr kunskapen. Emellertid menade han att makten inte kan preciseras som exempelvis klassmakt eller statsmakt, utan i stället är makten utspridd och svårgripbar (Hörnqvist, 1996, s.153). En grundläggande form av makt är makten över språket, över *diskursen*. Foucault studerade bland annat hur de makthavande sätter sin prägel på diverse diskurser samt hur verklighetsbilden påverkas av vårt språk (Thurén, 2007, s.154). Diskurser var en essentiell del i Foucaults teorier om makt och kontroll i samhället. Vidare menade han att makten fungerar genom olika diskurser i syfte att forma allmänna uppfattningar om exempelvis kriminalitet, sexualitet och galenskap. Således för alltid diskursen med sig sociala effekter (Hörnqvist, 1996, ss.164–165). Han prioriterade frågor om hur makten visades, vad som sker i maktrelationerna och vilka medel som användes, vilket är ett centralt tema för denna studie.

3. Metod och Material

3.1 Material

Uppsatsens material består primärt av två policydokument vilka behandlar svensk narkotikapolitik i någon form. Inledningsvis omfattas en proposition från 1993 vilken bland annat behandlar lagförslaget om att införa fängelsestraff i skalan för ringa narkotikabrott. Propositionen innehåller yttranden från dels departementschefen såväl som från ett stort antal remissinstanser (Prop. 1992/93:142). Med anledning av detta anses propositionen utgöra ett vederhäftigt underlag för den politiska diskursen angående narkotikapolitiken. Materialet som användes för att belysa dagens narkotikapolitiska diskurs är ett kommittédirektiv som författats av regeringen. Dokumentet gav en uttömmande bild av det politiska fokuset gällande diverse områden i narkotikapolitiken varför det ansågs lämpat som underlag (Dir. 2022:24). Emellertid är det av vikt att uppmärksamma den skillnad som i praktiken föreligger mellan en proposition och ett kommittédirektiv. I kommittédirektiv anges endast riktlinjer för särskilda utredningar eller kommittéarbeten. En proposition är en omsorgsfullt utredd och genomarbetad text vilken ligger till grund för nya lagförslag. Vidare kan propositioner även ligga till grund för juridiska tolkningar i domstol, varför den rent juridiskt besitter ett högre värde än ett kommittédirektiv. Distinktionen har mindre betydelse för denna uppsats då kommittédirektivet oavsett belyser dagens narkotikapolitiska fokus, men kan vara relevant att förtydliga.

3.1.1 Proposition 1992/93:142 – om åtgärder mot bruk av narkotika samt ringa narkotikabrott

Följande dokument utgjorde representation för den politiska diskursen gällande narkotikaproblemet 1993, varför det redogörs närmare för propositionens övergripande innehåll nedan.

År 1993 föreslog regeringen i en proposition en rad åtgärder för att utveckla narkotikalagstiftningen åt en mer restriktiv inriktning (Prop. 1992/93:142). De huvudsakliga och för denna uppsats relevanta förslagen löd som följer:

- *Den straffrättsliga regleringen av eget bruk av narkotika och andra ringa narkotikabrott skall skärpas.*
- *Det bör införas större möjligheter att använda drogkontroller i kriminalvården.*
- *Fängelse förs in i straffskalan för eget bruk av narkotika.*

- *Den särskilda regeln om ansvarsfrihet när bruket uppdagas vid en vård- eller behandlingskontakt föreslås utmönstrad.*

Som argument för skärpningen av den straffrättsliga regleringen av eget bruk av narkotika samt andra ringa brott så anfördes ett antal argument. Inledningsvis så hävdade kritiker av den dåvarande ordningen att bestämmelsen tillämpades vid hantering av så pass stora mängder narkotika att brotten inte var att beteckna som ringa. Vidare framhölls att det gjordes en omotiverad skillnad mellan eget bruk och andra illegala befattningar med narkotika, varför man ansåg att narkotikalagstiftningen inte speglade straffvärdet av eget bruk av narkotika (Prop. 1992/93:142, s.7). Som en följd av den lägre straffskalan för eget bruk av narkotika så saknade även rättstillämpande myndigheter möjlighet att säkra bevisning med hjälp av tvångsmedel som exempelvis kroppsbesiktning och kroppsvisitation. Dessutom ansåg man att straffskalan inte lämnade utrymme för vårdinriktade påföljder. Förslaget om att införa fängelse i straffskalan syftade därmed till att möjliggöra utförandet av exempelvis urinprov för att kontrollera misstänkt narkotikabruk och vidare till att kunna utdöma påföljder som innefattade behandling av missbruket (Prop. 1992/93:142, s.7).

3.1.2 Kommittédirektiv 2022:24 – en svensk narkotikapolitik anpassad till nutidens och framtidens utmaningar

I mars 2020 tillkännagav riksdagen att regeringen borde utreda den svenska narkotikapolitiken (Skr. 2021/22:213, s.5). Regeringen beslutade formellt under mars 2022 att tillsätta en sådan utredning och arbetet är i skrivande stund pågående och förväntas vara klart i september 2023 (Dir. 2022:24). Inför utredningen presenterade regeringen ett kommittédirektiv, vilket är en typ av dokument som innehåller riktlinjer för de utredningar som regeringen tillsätter. Det är utifrån detta direktiv som dagens narkotikapolitiska diskurs analyserades, varför det nedan redogörs för dess övergripande innehåll.

I kommittédirektivet framgår att ”en särskild utredare ska föreslå hur en fortsatt restriktiv narkotikapolitik kan kombineras med ett effektivt narkotikaförebyggande arbete, en god missbruks- och beroendevård som innehåller insatser för skademinimering samt insatser för att ingen ska dö till följd av läkemedels- och narkotikaförgiftningar” (Dir. 2022:24, s.1). Vidare meddelas att det ska genomföras en analys av insatser som i ett internationellt perspektiv har vidtagits i syfte att minska narkotikadödligheten (Dir. 2022:24, s.21). Direktivet omfattar 33

punkter vilka utredarna i någon mån ska hantera. Det handlar bland annat om att göra internationella utblickar, föreslå narkotikaförebyggande insatser med fokus på barn- och ungas användning av narkotika samt insatser för vård och stöd åt personer med ett skadligt bruk. Arbetet kommer att utgå från en expertgrupp vilken är utsedd av regeringen. Vidare kommer det användas en vetenskaplig referensgrupp och det kommer att föras dialoger med exempelvis myndigheter, kommuner och regioner (Dir. 2022:24, s.23). Thomas Lindén som är statschefläkare och avdelningschef vid Socialstyrelsen har utsetts till särskild utredare.

3.2 Diskursanalys

En diskursanalys är en form av kvalitativ metod som behandlar språket. Man utgår från att språket konstituerar eller producerar den sociala verkligheten och således avser en diskursanalys att belysa underliggande självklarheter. Följaktligen söker man det syfte som döljer sig bakom hur något sägs eller presenteras (Bryman, 2016, ss.640,643).

Ambitionen med denna studie var att belysa olika aspekter av diskursen gällande Sveriges narkotikapolitik utifrån två givna policydokument. En diskurs är inte bara ett neutralt redskap för att skapa eller förmedla mening. Då människor vill uppnå någonting när de talar eller skriver så är diskursanalysen inriktad på de strategier som används för att uppnå olika syften (Bryman, 2016, s.641). Policydokument likt de som i denna studie undersöktes gör anspråk på att säga något om verkligheten och är därmed subjektivt färgade. Vederbörande som medverkat i formuleringen av dessa dokument har för avsikt att framföra en åsikt eller ståndpunkt genom texterna och språket, och således är en diskursanalys ett relevant verktyg för att belysa de antaganden och diskursiva grunder som deras verklighetsanspråk och syfte bygger på (Bryman, 2016, s.644).

En inriktning av diskursanalys är den kritiska diskursanalysen vilken bygger på Foucaults teorier och tankar (Bryman, 2016, s.651). Denna inriktning fokuserar på diskursen som ett medel för maktutövning genom att bland annat studera varför vissa innebörder är privilegierade eller självklara medan andra har marginaliserats. Således innefattar diskursen inte bara en redogörelse av ett givet fenomen, utan den är även en process där meningsskapande sker (Bryman, 2016, s.651). Ett centralt begrepp för den kritiska diskursanalysen är *intertextualitet* vilket handlar om att se sambandet mellan texter och dess kontext. Detta bygger på antagandet att diskurser förstås bättre då man belyser den kontext i vilken de uppstår (Bryman, 2016, ss.652–653).

3.3 What's the Problem Represented to be?

Det metodologiska tillvägagångssättet för denna uppsats utgick från Carol Bacchis metod 'What's the Problem Represented to be?' (WPR). WPR-metoden är en form av kritisk diskursanalys som syftar till att främja kritiska analyser av politiska problem och policyprocesser genom att fokusera på diskurs och problemframställning (Bacchi, 2012, s.21). Det centrala i WPR-metoden är att granska hur olika problem framställs snarare än att ägna fokus åt problemen i sig. Vidare kan en analys av tänkta åtgärder som presenteras synliggöra implicita föreställningar som ligger till grund för problemformuleringen. Metoden innebär följaktligen att policyer betraktas som problemformulerande och således existerar inga färdiga problem i verkligheten utan det är de presenterade åtgärderna som implicit framställer ett fenomen som problematiskt (Bacchi, 2012, ss.22–23). Politiska problem är enligt Bacchi (2012) inte objektiva fakta utan snarare sociala konstruktioner som formas av samhällets värderingar, normer och intressen. WPR innefattar sex frågeställningar vilka fungerar som en vägledande struktur i analysen (Bacchi, 2012, s.21):

- Q1. Hur presenteras 'problemet' i den specifika policyn?
- Q2. Vilka antaganden underbygger denna framställning av 'problemet'?
- Q3. Hur har detta sätt att framställa 'problemet' uppkommit?
- Q4. Vad lämnas oproblematiskt i framställningen av 'problemet'? Är det möjligt att se 'problemet' ur en annan synvinkel?
- Q5. Vilka effekter får framställningen av 'problemet'?
- Q6. Hur/var har framställningen av 'problemet' skapats, spridits och försvarats? Hur har eller kan 'problemet' bli ifrågasatt, upplöst eller ersatt?

Frågeställningarna överlappar något och för att göra en fullgod analys inom ramen för en C-uppsats så valdes tre frågor ut vilka ansågs besitta högst relevans för studiens syfte och frågeställningar. Den första frågan som valdes ut (Q1) syftar till att klargöra hur problemet framställs och presenteras. Som nämnt ovan så betraktas policyer som problemformulerande och genom att analysera de tänkta åtgärderna så kan den underliggande synen på problemet blottläggas (Bacchi, 2009, ss.2–4). Vidare inkluderades fråga två (Q2) vilken handlar om att särskilja de antaganden som problemformuleringen vilar på. Härigenom kan exempelvis underliggande kulturella värderingar identifieras och det kan ställas frågor om vad som presumeras och vad som inte sägs (Bacchi, 2009, ss.4–10). Slutligen innefattades fråga fem

(Q5) vilken behandlar problemframställningens konsekvenser (Bacchi, 2009, ss.15–18). Vilka gynnas och vilka missgynnas av framställningen och hur ter sig detta i realiteten?

3.4 Kodning av data

Kodningen av datan kan delas in i två övergripande steg; grundlig genomgång av materialet och systematisk kategorisering.

Grundlig genomgång av materialet

Inledningsvis så lästes båda dokument omsorgsfullt igenom två gånger. Simultant underströks de delar av texterna vilka uppvisade relevans för studiens syfte och frågeställningar. Detta underlättade en fördjupad bearbetning av aktuellt material.

Systematisk kategorisering

Sedermera kategoriserades vederbörande delar av texterna utifrån de tre av Bacchis frågor som valts ut för analys. Detta åstadkoms genom att stryka över valda delar av texterna med tre separata färger. Sedan granskades varje kategori i sin helhet för att bilda en övergripande och komparativ uppfattning dokumenten emellan. Upprepade yttranden och begrepp togs fasta på och markerades i texterna. Slutligen förelåg en gedigen grund utifrån vilken analysen kunde genomföras.

3.5 Etiska Överväganden

Ett givet dilemma vid arbete med diskursanalyser berör frågan om objektivitet och forskarens egen påverkan. En diskurs är alltid en konstruktion av författaren och är vidare beroende av interaktioner. Det finns därmed alltid en risk för subjektivitet och detta arbete gör därför inget anspråk på att vara en sanning, utan bör ses som ett tvärsnitt av en existerande diskurs. Vidare beaktades studiens egen roll i diskursskapandet och upprätthållandet av denna. För att i största mån undvika effekten av detta så ämnade studien vara reflexiv och intog således en kritisk ställning gentemot dess egna slutsatser (Bryman, 2016, s.65). Emellertid kan en studie som denna också vara värdefull för att uppmärksamma och reflektera över hur ett fenomen som i någon mån omfattar eller påverkar samtliga invånare presenteras och problematiseras. Först genom att vi blir medvetna om stereotypa föreställningar kan de förändras. Genom att belysa och problematisera makthavares framställningar av narkotikaproblemet så kan vi synliggöra och ifrågasätta rådande stereotyper.

I frågan om uppsatsens material och etiska överväganden så framhålls att det som granskades är offentliga handlingar och således är det inget känsligt material. Vidare är materialet inte kopplat till någon enskild person och i de fall som namn framgår så rör det offentliga personer och uttalanden.

4. Forskningsöversikt

4.1 Tidigare forskning

En studie som genomförts av John Hopkins – *Lancet* Commission on Drug Policy and Health, undersöker de framväxande vetenskapliga bevisen om folkhälsofrågor som härrör från narkotikakontrollpolitiken (Csete et al., 2016). Vidare ämnar de informera om och uppmuntra till ett starkare fokus beträffande folkhälsofrågor i narkotikapolitiska debatter. Forskarna lyfter en oro över att narkotikapolitiken ofta färgas av idéer om narkotikaanvändning och beroende som inte är vetenskapligt grundade. Tanken att all narkotikaanvändning är farlig och ond har lett till en verkställighetstung politik vilket gör det svårt att se potentiellt farliga droger i samma ljus som potentiellt farliga livsmedel, tobak och alkohol för vilka socialpolitikens mål är att minska dess skadeverkningar. FN:s generalförsamlings session om droger 1998 (UNGASS) godkände narkotikakontrollpolitik baserad på målen att förbjuda all användning, innehav, produktion och handel med illegala droger. Detta mål är vidare inskrivet i nationell lagstiftning i många länder. Genom att tala om narkotika som ett allvarligt hot mot hela mänsklighetens hälsa och välbefinnande så legitimerade man rigorösa åtgärder mot narkotikan. Emellertid hänvisade inget av de internationella avtalen till på vilka sätt bedrivandet av drogförbud i sig kan påverka folkhälsan (Csete et al., 2016, s.1427).

Studien konkluderar att politik som syftar till att förbjuda eller kraftigt undertrycka droger utgör en paradox. Det framställs och försvaras kraftfullt av många beslutsfattare som nödvändigt för att bevara folkhälsan och säkerheten, emellertid tyder bevisen på att det direkt och indirekt har bidragit till dödligt våld, överföring av smittsamma sjukdomar, diskriminering, tvångsförflyttning, onödig fysisk smärta samt undergrävning av människors rätt till hälsa (Csete et al., 2016, s.1429).

En annan studie utfördes av gästforskaren Filip Roumeliotis vid Stockholms universitet. Denna fokuserar på den ideologiska dimensionen av svensk narkotikaförebyggande politik under åren 1981–2011 genom att undersöka kunskapsutnyttjandet i konstruktionen av narkotika som ett

politiskt problem (Roumeliotis, 2014). Tio offentliga rapporter har analyserats i termer av hur narkotikaproblemet är uppbyggt i policyförslag, inklusive en analys av hur kunskap används i förslag till förebyggande åtgärder. Studien observerade en markant förändring på 1990-talet i hur narkotikafrågan konstruerades som ett problem och vilka åtgärder som skulle vidtas. Det som tidigare var en fråga om socialt utanförskap som skulle hanteras politiskt på en strukturell nivå blev nu ett beteendeproblem och en fråga om liberala drogvärderingar. Värderingar skulle därmed hanteras med metoder som syftade till att modifiera individuellt beteende. Vidare tyder analysen på att drogprevention idag har konstruerats på ett sätt som utesluter uppfattningen av droger som ett problem kopplat till socialt utanförskap. I stället är det konstruerat som ett problem som ska hanteras av experter snarare än politik, vilket bidrar till att kringgå krav på politiskt ansvar och själva möjligheten att konstruera droger som ett politiskt problem (Roumeliotis, 2014).

4.2 Avkriminalisering

För att läsaren fullständigt ska kunna tillgodogöra sig uppsatsens innehåll och analys så är det av relevans att belysa vad som avses med avkriminalisering och hur en sådan ter sig i praktiken.

Avkriminalisering och legalisering används inte sällan parallellt vilket ger upphov till en felaktig tolkning av begreppen. En legalisering innebär att även produktion och försäljning blir lagligt, och därmed skapas en legal marknad som kan regleras nationellt. I nuläget finns ingen vedertagen definition av begreppet avkriminalisering och det kan därför skildra en mängd olika bestämmelser (Andersson, 2020, s.11). Exempelvis kan det betyda att man tar bort ett förbud eller att förbudet kvarstår utan straffsanktioner. Avsaknaden av en tydlig definition kan ge upphov till stor förvirring när det talas om narkotikapolitik. Ett exempel på detta är när länder som praktiserar bötesstraff vid eget bruk av narkotika lyfts fram som exempel på avkriminalisering samtidigt som Sverige framställs ha den hårdaste lagstiftningen av alla trots att det i praktiken också bara tillämpas böter vid eget bruk av narkotika. Vidare ingår ofta innehav för eget bruk, där staten reglerar vilken mängd som anses tillåten inom gränsen för eget bruk. Innan eget bruk var kriminaliserat i Sverige så var allt innehav trots det förbjudet, oavsett mängd (Andersson, 2020, s.11).

4.3 Sveriges narkotikapolitik

Innan 1960-talet betraktades narkotikabruket som ett individuellt problem, något som kom att förändras under decenniets senare hälft till följd av den ökade konsumtionen. År 1968 tillkom Narkotikastrafflagen vilken hade för avsikt att betona allvaret med narkotikamissbruket samt deklarerat statens avog gentemot narkotikan. Vidare avsåg lagen att skilja mellan försäljare och distributörer å ena sidan och missbrukare å den andra. Avsikten var inte att missbrukare skulle beivras av lagen utan fokus låg på att rikta straffrättslig kontroll mot distributörerna för att därigenom minska tillgången på narkotika. Departementschefen betonade att effektiva åtgärder riktade mot de illegala distributionsleden var nyckeln till att vinna kampen mot missbruket (Prop. 1968:7, s.107). Att fokus inte skulle vara på det individuella narkotikabruket framgick även av förarbetenas överväganden angående huruvida innehav av narkotika borde vara kriminaliserat. Slutsatsen drogs att det inte gick att avkriminalisera innehav vilket främst hänvisades till 1961 års allmänna narkotikakonvention vilken förordade att innehav skulle vara straffbelagt (Prop. 1968:7, s.112). Kommittén belyste vidare några negativa farhågor med att kriminalisera innehav för eget bruk. Inledningsvis påtalades risken med att bestämmelsen påverkar vårdmotivationen negativt då missbrukare kanske underlåter att söka vård med anledning av rädsla för rättslig påföljd. En annan farhåga berörde problematiken i att straffa människor på grund av en sjukdom (Prop. 1968:7, s.85). Under tiden för denna proposition ansågs läkemedelsmissbruk vara en sjukdom (Prop. 1968:7, s.39), och således betraktades införandet av påföljder för missbrukare som något prekärt. För att motverka nämnda effekter så tillstyrktes att kontrollorganisationens verksamhet måste utformas så att den ej motverkar utan understödjer samhällets ansträngningar att erbjuda vård åt missbrukare (Prop. 1968:7, s.81). Departementschefen instämde med kommitténs förslag och betonade att det främsta syftet med samhällets åtgärder skulle vara att hjälpa och inte straffa. Vidare skulle rättsväsendets särskilda hjälp- och vårdinsatser nyttjas i högre utsträckning än vid andra typer av brott. Bland annat syftades rätten till åtalsunderlåtelse enligt 20 kap. 7§ RB (Prop. 1968:7, ss.107–108, 111–112).

4.3.1 Narkotikaproblemet som en epidemi

Under 1970-talet genomfördes nya skärpningar av narkotikakontrollen och däribland var höjningen av straffminimum för grovt narkotikabrott. Politiken präglades dock fortfarande av målsättningen att missbrukaren inte skulle straffas (Tham, 2003, s.12). Åtalsunderlåtelse var praxis vid mindre innehav för eget bruk och tyngre missbrukare erbjöds vård. Enligt tillgängliga

mått sågs en minskning av debuterande brukare under 1970-talet och antal 15-åringar som prövat narkotika halverades samtidigt som unga som lagfördes för narkotikabrott sjönk drastiskt (Tham, 2003, s.12). I slutet av decenniet blev dock debatten angående narkotikapolitiken alltmer kritisk och många menade att problemet hade hanterats alltför liberalt och passivt. Det var även nu som en än idag central figur inom svensk narkotikapolitik fick grepp om opinionen. Nils Bejerot och hans epidemiologiska teorier om missbruk som en psykosocial kontaktsmitta fick alltmer gehör. Han menade att narkotikabrukandet spreds genom att initierade personer lärde upp noviser och på så sätt var problemet att betrakta som en ”epidemi”. Följaktligen borde problemet hanteras enligt epidemiologiska principer vilket innebar att missbrukarna – smittspridarna – måste isoleras medan allmänheten skulle kampanjundervisas om narkotikans faror. Denna tanke fick starkt fäste i svensk narkotikapolitik och användes för att legitimera dess starka fokus på ungdomar och cannabis snarare än på det tunga missbruket (Linton, 2015, ss.45, 119). 1978 fastställde riksdagen att det övergripande målet skulle vara att eliminera missbruket och det påtalades att narkotikamissbruket aldrig skulle accepteras som en del av svensk kultur (Prop. 1977/78:105, s.30). Detta banade väg för ett nytt element i den narkotikapolitiska diskursen som nu kom att präglas av moraliska och kulturella argument. Narkotika och narkotikabruket fick prägeln av ett osvenskt, importerat problem vilket var helt oförenligt med svensk kultur. Bejerot (1981, s.112) presenterade även en tiopunktsplattform för hur narkotikafrågan skulle hanteras – vilken senare kom att bli införlivad i svensk lag (Linton, 2015, s.67) – i vilken han konstaterade att den främsta målsättningen måste vara att stoppa ”knarket och knarkandet” för att förhindra dess införlivning i svensk kultur och svenskt samhällsmönster. Diskursen som framväxte bestod följaktligen av kulturstärkande argument och konstruktionen av en dikotomi vilken bestod av ett ’vi’ och ett ’dem’. Vi:et representerade det svenska folkhemmet, välfärdsstaten och ’det arbetande folket’, medan dess motsats var ’de andra’, de som förrådde det svenska välfärdssamhället genom användning av narkotika och därmed avvek från vedertagna svenska värderingar (Linton, 2015, ss.67–69). Dikotomin förstärktes ytterligare genom den essentialistiska framställningen av de avvikandes karaktärsdrag. Missbrukaren tillskrevs generella egenskaper med tydligt negativa konnotationer, vilket i sin tur stärkte vi:ets moraliska värden och identitet genom att de ansåg sig stå i motsats till dessa attribut (Linton, 2015, ss.68–69). Under denna tid formulerades även den officiella målsättningen för kontrollpolitiken – ”ett narkotikafritt samhälle”. Denna målsättning har sedan dess vidhållits och agerat hörnpelare i den svenska narkotikalagstiftningen (Goldberg, 2004, s.557).

4.3.2 Det narkotikapolitiska fokuset förändras

Ett straffrättsligt fokusskifte blev alltmer realiserat under slutet av 1970-talet och under 1980-talet stärktes det ytterligare. Som ett resultat av den intensiva narkotikadebatten samt Bejerots inflytande så kom nu fokus att riktas mot enskilda konsumenter. Exempelvis så skärptes praxis vid åtalsunderlåtelse 1980, vilket innebar att det inte längre skulle vara den primära påföljden vid innehav av narkotika. Denna ändring gick således emot departementschefens mening vid införandet av narkotikalagstiftningen (Prop. 1968:7, s.107–108). En stor fråga under 1980-talet handlade om huruvida eget bruk av narkotika skulle kriminaliseras. Då frågan togs upp i en motion från 1982 (Motion 1981/82 nr 1576, s. 11.), så avstyrkte justitieutskottet bifall till motionen då det inte ansågs finnas anledning att överväga en ordning som innebar att narkotikamissbruk som sådant straffbelades (JuU bet 1981/82:47 s.16). Frågan avslogs vidare i två propositioner från 1983 och 1985 då nackdelarna med en kriminalisering ansågs överväga fördelarna (Prop. 1982/83:141, s. 12, Prop. 1984/85:46 s. 11–12). 1988 blev eget bruk av narkotika slutligen straffbelagt. Lagändringen medförde även att all illegal befattnings med narkotika kriminaliserades (Prop. 1987/88:71). Det ansågs att en straffri zon kunde medföra bristande tilltro till rättsväsendets möjligheter att motverka narkotikamissbrukets utbredning. Genom kriminaliseringen ville man således signalera att samhället på ett konsekvent sätt tog avstånd från samtlig användning och befattnings med narkotika, varför en kontrollfokusering mot missbrukarna ansågs motiverad (Träskman, 2003, ss.19–20). Lagändringen innebar ett tydligt fokusskifte för kontrollorganen, exempelvis skulle polisens arbete nu koncentreras på de enskilda missbrukarna i stället för det övre skiktet i narkotikakriminaliteten (Linton, 2015, s.97). Denna praxis bygger på tanken att missbrukaren är vad Nils Bejerot kallade 'den sista länken'. Medan odlare, kurirer och mindre distributörer är ersättliga så är konsumenten den unika delen av narkotikakedjan som är oersättlig (Linton, 2015, s.98).

1993 skärptes straffet för eget narkotikabruk då man införde fängelse i högst sex månader i straffskalan. Denna åtgärd syftade till att underlätta tidiga ingripanden och förhindra att unga människor fastnade i missbruk. Med anledning av att fängelse infördes i straffskalan så fick polisen även möjlighet att utföra kroppsbesiktningar i form av urin- och blodprov vid skälig misstanke om bruk av narkotika (Träskman, 2003, s.21). Detta var en åtgärd som polisen länge hade efterfrågat med anledning av att det saknades bevismedel för att göra kriminaliseringen av eget bruk effektiv. En devis i Rikspolisstyrelsens narkotikamänifest 1989 var att 'det skall vara jobbigt att vara missbrukare' och möjligheten till kroppsbesiktning var ett steg i den

riktningen (Träskman, 2003, s.21). Att tillåta kroppsbesiktning vid misstanke var en kontroversiell åtgärd som kritiserades av bland annat Justitierådet Vängby. Han återblickade till uttrycket som myntades vid 1982 års narkotikakommission vilket löd 'om narkotikakonsumtion kriminaliserades så skulle vi komma att vada i urin'. Följaktligen konstaterade han att denna devis hade införlivats och att det hade blivit en åtgärd som lät poliser markera handlingskraft utan att det hade några praktiska effekter. Tvärtom, menade Vängby, så tog dessa polisiära insatser bort resurser från åtgärder som skulle kunna få verklig betydelse i arbetet mot narkotika, exempelvis spaning på gatulangningen (Träskman, 2003, ss.20–21).

4.3.3 Narkotikapolitiken idag

Narkotikapolitiken präglas fortsatt av en restriktiv hållning och ambitionen om 'det narkotikafria samhället' kvarstår. Sveriges modell bygger på en nolltolerans mot narkotika vilket innebär att all befattning med narkotikaklassade preparat, undantaget medicinskt motiverad befattning, är kriminaliserat. I slutet av 2020 enades EU-länderna om en gemensam strategi för narkotikapolitiken vilken sträcker sig över perioden 2021-2025 (Regeringskansliet 2021). Agendan innehåller åtta strategiska prioriteringar vilka kan placeras i tre huvudsakliga områden. Inledningsvis innehåller agendan åtgärder för att störa marknaden för illegal handel med narkotika. Vidare behandlas förebyggande och medvetenhetshöjande konsekvenser av narkotika, bland annat kopplingen till våldsbrott och annan brottslighet. Slutligen uppmärksammas narkotikarelaterade skador med betoning på tillgången till effektiv behandling för vårdbehövande (Regeringskansliet 2021, s.4).

I mars 2022 beslutades att det skulle tillsättas en utredning för en svensk narkotikapolitik anpassad till nutidens och framtidens utmaningar. Arbetet ska utmynna i förslag på hur en fortsatt restriktiv narkotikapolitik kan kombineras med ett effektivt narkotikaförebyggande arbete, en god missbruks- och beroendevård med inslag av skademinimerande insatser samt insatser för att ingen ska dö till följd av läkemedels- och narkotikaförgiftningar. Vidare är utredningens syfte att säkerställa att narkotikapolitiken är förenlig med kraven på evidensbaserad vård, beprövad erfarenhet och skademinimering samt att den utvecklas och anpassas till nutidens och framtidens utmaningar (Dir. 2022:24, s.1). En övergripande redogörelse av kommittédirektivets innehåll kommer att göras nedan under avsnitt 4.4.

Narkotikautredningen är den mest omfattande utvärderingen av svensk narkotikapolitik på decennier men har emellertid mötts av en del kritik med anledning av att man inte kommer att utreda effekterna av kriminaliseringen av eget bruk av narkotika. Bland annat bedömde Folkhälsomyndigheten i en rapport 2020 att narkotikastrafflagen inklusive kriminaliseringen av eget bruk borde utvärderas (Folkhälsomyndigheten, 2020, ss.23-24). Som grund för detta anfördes främst resultaten från BRÅ:s utvärdering år 2000 där slutsatsen drogs att kriminaliseringen av eget bruk samt straffskärpningen inte har haft någon avskräckande effekt på ungdomar (Pauloff & Lindström, 2000, s.40). Vidare betonades att det sedan 2000 inte har gjorts några nya utvärderingar av huruvida narkotikalagstiftningens tänkta mål har uppfyllts eller vilka negativa effekter kriminaliseringen kan ha haft (Folkhälsomyndigheten, 2020, s.24). Även i samsjuklighetsutredningen som genomfördes av Socialdepartementet 2021 så anfördes att narkotikastrafflagen inklusive kriminaliseringen av eget bruk från 1988 borde utvärderas. Socialdepartementet betonade att en sådan utredning borde belysa hur kriminaliseringen påverkar vård- och omsorgsarbetet för personer med skadligt bruk och beroende (SOU 2021:93, s.409). Emellertid var f.d socialminister Lena Hallengren och f.d justitie- och inrikesminister Morgan Johansson vid tillsättandet av narkotikautredningen tydliga gällande att frågan om avkriminalisering inte kommer att utredas (Johansson 2022, Thurfjell 2020).

5. Resultat och analys

5.1 Hur presenteras 'problemet' i den specifika policyn?

Att granska och analysera dokument av den omfattning som studiens material utgör är ett intrikat arbete. Åtgärderna presenteras i dokumenten som ett sammanhängande program och för att få en bättre överblick i analysen så ordnas de därmed in efter några identifierade teman. Inledningsvis kommer problemformuleringar och åtgärder utifrån varje tema att presenteras för att sedan undergå en djupare analys.

5.1.1 Konsekvenser för samhället

I den allmänna motiveringen för propositionen anføres inledningsvis att missbruket av narkotika har utvecklats till ett av samhällets allvarligaste och mest svårlösta problem. Det bedöms att missbruks ofta åtföljs av en allt grövre kriminalitet. Vidare framhävs mängden resurser som det allmänna avsätter i kampen mot narkotikan i form av exempelvis satsningar på narkomanvården och förebyggande arbete (Prop. 1992/93:142, ss.14–15). Sammantaget är narkotikaproblemets konsekvenser för samhället i stort sparsamt skildrade i propositionen.

Gällande konsekvenser för samhället betonas inledningsvis i kommittédirektivet de ekonomiska svårigheter som narkotikamarknaden för med sig. Pengarna som omsätts och kostnaderna för narkotikainförseln beräknas uppnå miljardbelopp årligen och det framhålls att stora delar av brottspengarna som genereras i Sverige förs utomlands för återinvestering (Dir. 2022:24, s.3). Vidare understryks narkotikamarknadens roll för den organiserade brottslighetens fortgående och därmed fortgåendet av våld, skadegörelse och korruption som kan undergräva en god samhällsstyrning (Dir. 2022:24, s.4).

Utifrån ovan beskrivna kan det utläsas att den primära farhågan i propositionen består i att missbruket av narkotika bidrar till ökad kriminalitet i samhället samt att problemet kräver stora resurser från samhället. Resurser kan i detta sammanhang betraktas som dels tid från de organisationer som arbetar med frågan, dels kostnaden för att bedriva arbetet. Således impliceras att de i propositionen presenterade åtgärderna kommer att minska nämnd problematik. I kommittédirektivet finns nämnbart fler farhågor att tillgå och övergripande handlar det om ekonomiska frågor samt oron över den organiserade brottsligheten. Följande citat sammanfattar det väldigt bra:

”Narkotikamarknaden har indirekt negativ inverkan genom kopplingar till organiserad brottslighet och genom att narkotika bidrar till störningar i den lagliga ekonomin. Narkotika bidrar till våld i samhället, skador på miljön och fungerar även som en drivkraft för korruption som kan undergräva en god samhällsstyrning.” (Dir. 2022:24, s.4).

Formuleringen implicerar att narkotikans utbredning står ansvarig för flertalet förödande konsekvenser, och följaktligen att en bättre kontroll över denna skulle reducera dess negativa inverknings. Som åtgärder för att få bukt med narkotikaproblemet som helhet anges följande:

- *Undersöka erfarenheter av och ge exempel på organisering av gemensamma utvecklingsinsatser och samverkansmodeller.*
- *Föreslå vilka insatser som bör vidtas på nationell, regional och lokal nivå för att stärka det narkotikaförebyggande arbetet i Sverige.*
- *Föreslå ett särskilt program för att förebygga barns och ungas användning av narkotika.*

Vederbörande formuleringar implicerar att problemet grundar sig i brist på struktur samt byråkratiska trångmål vilka bör lösas genom en förbättrad organisationsöverskridande samverkan. Detta kan tolkas som att problemet förläggs på den egna verksamheten vilket indirekt inordnar beslutsfattarna själva som den primära instansen för att lösa sagda problem. Därigenom legitimeras i detta fall regeringens makt att införa exempelvis straffrättsliga skärpningar och andra åtgärder. Hade exempelvis brist på sociala insatser, socioekonomiska faktorer eller bristande integration lyfts fram i åtgärdsförslagen så hade inte en stärkt straffrättslig kontroll kunnat legitimeras i samma utsträckning. Åtgärdsformuleringen kan vidare förstås utifrån Foucaults teorier om makt och diskurs. Genom att de maktgivande formulerar problemlösningar på vederbörande sätt så kan indirekt vår verklighetsbild påverkas. Sättet på vilket åtgärderna presenteras formar således allmänna uppfattningar om i detta fall narkotikaproblemet. Läsaren får uppfattningen att problemet grundar sig i en bristande styrning och att lösningen således nås genom en fastare hand från statens sida. Därigenom visas tydligt hur språket och diskursen kan ge upphov till makt.

5.1.2 Konsekvenser för individen

I propositionen understryks att personer som direkt eller indirekt kommer i kontakt med narkotika åsamkas svåra lidanden och att missbruket ofta ger upphov till personliga tragedier. Efterföljande betonar departementschefen konsumtionens betydande roll i all narkotikabrottslighet varför det är angeläget att förbättra missbrukarnas möjligheter till vård. Ett argument för införandet av fängelse i straffskalan för eget bruk av narkotika lyder att det därigenom blir möjligt att döma missbrukare till vård. Vidare anförs att det bör bli möjligt att utföra kontrollåtgärder i form av kroppsbesiktning i större utsträckning (Prop. 1992/93:142, ss.15,19). Följande citat sammanfattar i någon mån departementschefens generella argument för en straffrättslig skärpning:

”Tillämpningen av det ringa brottet måste präglas av fasthet och konsekvens. Ofta är det vid de mindre allvarliga narkotikabrotten man kommer närmast själva missbruket och har de största möjligheterna att komma till rätta med ett begynnande narkotikaberoende. Genom ett ingripande kan man för den enskilde markera allvaret i situationen och dessutom överväga vilka former av hjälp och stöd som behövs.” (Prop. 1992/93:142, s.15).

Formuleringen antyder att straffrätten har visat sig undermålig i frågan om att beakta de ringa narkotikabrotten. Dels impliceras en brist i att uppvisa och praktisera en principfast straffrättslig hantering av narkotikabrotten, dels att ett större fokus bör riktas mot konsumenterna för att ta itu med problemet. Följande citat belyser de två primära argumenten som anförs beträffande den straffrättsliga skärpningen i narkotikastrafflagen:

”Det är viktigt att samhället uttrycker ett avståndstagande från varje olovlig befattning med narkotika. Konsumtionen är ytterst en förutsättning för all narkotikabrottslighet. /.../ De rättstillämpande myndigheterna saknar möjlighet att säkra bevisning med hjälp av tvångsmedel, som en följd av den lägre straffskalan vid eget bruk av narkotika. Straffskalan lämnar dessutom inte utrymme för vårdinriktade påföljder.”
(Prop. 1992/93:142, s.15)

Inledningsvis betonas vikten av att samhället kommunicerar ett starkt avståndstagande från narkotika och formuleringen implicerar att detta ska ske genom ett konsumentinriktat angreppssätt. Vidare påpekas att de verkställande organen saknar erforderliga medel för att säkra bevisning. Det som alltså efterfrågas är möjligheten att utföra kroppsvisitation, kroppsbesiktning och husrannsakan vid misstanke om eget narkotikabruk. Genom åtgärdsförslaget att införa fängelse i straffskalan för eget bruk samt att skärpa bedömningen i det ringa narkotikabrottet så markerar lagstiftarna sitt avståndstagande gentemot det egna bruket. Inräknat motiveringarna för åtgärderna så förstås att det underliggande problemet är en skenande narkotikakonsumtion vilken vid den tidpunkten gällande lagstiftning inte är i stånd att hantera. Problembeskrivningarna för de föreslagna åtgärderna har gemensamt att de motiverar och legitimerar mer påträngande ingrepp såväl som hårdare sanktioner mot konsumenter.

I kommittédirektivet presenteras inledningsvis statistik för personer som vårdats till följd av beroende eller skadligt bruk av narkotika. Exempelvis konstateras att yngre personer har mer narkotikarelaterade problem än äldre och att socioekonomiska faktorer kan ha betydelse för utveckling av substansrelaterade problem (Dir. 2022:24, s.4). Vidare påtalas att tillgängligheten för vård och stöd vid skadligt bruk och beroende ofta är bristfällig och flertalet medicinska och sociala konsekvenser av narkotikabruk presenteras. Bland annat beskrivs negativa konsekvenser i form av stigmatisering, utanförskap och marginalisering, lägre utbildningsnivå och begränsade möjligheter till försörjning samt kriminalitet relaterat till droganvändandet (Dir.

2022:24, s.5). Åtgärderna som presenteras för att minska effekterna av ovanstående konsekvenser kan sammanfattas i uttrycket 'restriktiv inriktning' och mer utförligt 'en restriktiv inriktning syftar till att minska de negativa konsekvenserna av narkotika för individer och samhället i stort' (Dir. 2022:24, s.6). Vidare anføres att en fortsatt restriktiv narkotikapolitik ska kombineras med en god missbruks- och beroendevård som innehåller insatser för skademinimering. Det ska säkerställas att narkotikapolitiken är förenlig med kraven på evidensbaserad vård och beprövad erfarenhet. Det förebyggande arbetet benämns också som viktigt för att minska sociala och hälsomässiga konsekvenser av narkotika (Dir. 2022:24, s.7). Om en skenande narkotikakonsumtion utgjorde fokus för propositionens åtgärdsförslag, så kan antal dödsfall relaterade till läkemedels- och narkotikaförgiftningar sägas vara ett centralt tema i kommittédirektivet. Flera åtgärdsförslag grundar sig i frågan om vård och stöd åt personer med skadligt bruk och några behandlar explicit frågan om dödsfall. Följande utredningspunkter belyser detta:

- *"Föreslå om och i så fall hur vård- och stödinsatser kan erbjudas på ett mer systematiskt sätt till personer som döms för ringa narkotikabrott."*
- *"Föreslå ett nationellt program för att minska antalet dödsfall till följd av läkemedels- och narkotikaförgiftningar."*
- *"Föreslå åtgärder för att stärka samverkan mellan hälso- och sjukvården, Polismyndigheten och socialtjänsten för att säkerställa att personer med skadligt bruk eller beroende får adekvata insatser."*

Vederbörande punkter är ett urval och belyser narkotikautredningens breda fokus vad gäller vård och stöd för konsumenter. Till skillnad från formuleringarna i propositionen från 1993 där fokus kan uppfattas vara att handskas med konsumenterna numerärt, så verkar nu den förhoppningen vara förlorad och fokus är i stället att minska de skadeverkningar som uppstått. Underliggande förstås att vi har ett nationellt hälsoproblem till följd av en undermålig hantering av de skadeverkningar som narkotikabruk kan föranleda.

En distinkt skillnad i de analyserade policydokumenten är en språklig företeelse vilken måste anses tillräckligt systematisk för att inte betraktas som slumpmässig. Det gäller benämningen av de som brukar narkotika och även om det i båda dokumenten återfinns åtskilliga

benämningar så syns en utmärkande skillnad. Nedan listas några av de benämningar som identifierats i respektive dokument:

Proposition 1992/93:142

- Missbrukare
- Narkomanvården
- 'hans drogproblem'

Kommittédirektiv 2022:24

- Personer med skadligt bruk eller beroende
- Brukare
- Beroendesjukdom
- Missbruks- och beroendevård
- Personer som använder narkotika
- Personer med missbruk

I propositionen är begreppet 'missbrukare' den primära benämningen för individer som konsumerar narkotika. I kommittédirektivet används emellertid 'personer med skadligt bruk eller beroende' primärt. Följaktligen kan det urskiljas en semantisk distinktion benämningarna emellan. Benämningarna i propositionen kan tolkas som att problemet tillskrivs personen själv och därmed införlivas som en del av vederbörandes karaktär. Utifrån Goffmans teorier om stigma så kan detta visa exempel på hur diskursen kan föra vidare så kallade karaktärsstigma. Att använda benämningar som implicerar att problemet grundar sig i en bristande karaktär kan resultera i att uppfattningen om narkotikabrukare som mindre autonoma och rationella individer förstärks. Vidare kan det tjäna ett syfte genom att därmed legitimera integritetskränkande och tvångsmässiga åtgärder för att hantera vederbörande. Benämningarna i kommittédirektivet kan däremot tolkas som att man har separerat personen och gärningen. Det förefaller existera ett offerperspektiv vilket kan utläsas dels genom den frekventa användningen av termen 'beroende' i benämningarna, dels genom användningen av 'personer som /.../' eller 'personer med /.../'. Varför det förekommer kommer en distinktion i dokumentens uttrycksätt kan hänföras dels till en ökad kunskap vad gäller narkotika och hur det påverkar människor, dels till att man idag beaktar språkets och diskursens stigmatiserande roll. Bacchi (2009, s.127) framhåller att definitionen av narkotikabruk som ett hälsoproblem medför konstruktionen av individer som sjuka, varefter den logiska lösningen är rehabilitering, övervakning och stöd. Då individer i stället benämns som missbrukare så tillskrivs individen ansvaret för problemet, med följderna att fokus i stället blir att minska skadeverkningar för den enskilde och samhället.

5.2 Vilka antaganden underbygger denna framställning av 'problemet'?

Då identifieringen av vad som anses vara det underliggande problemet i ett policydokument är gjord så är nästa steg att fråga sig varför det tillåts hända. Detta innebär ett sökande efter kulturella värderingar vilka kan utgöra ett fundament utifrån vilket våra förståelseramar konstrueras. Vidare kan de ligga till grund för hur makthavare skapar och formulerar problemframställningar. Dikotomier är en typ av binära oppositioner som kan förstås som motsatspar vars betydelse utesluter varandra, och genom att belysa förekommande dikotomier så kan underliggande hierarkier och maktförhållanden urskiljas.

Ett inledande exempel på en observerad dikotomi gäller begreppen *restriktiv/liberal*. Observationen gäller primärt kommittédirektivet. I propositionen talas om att man eftersträvar en mer restriktiv utformning och tolkning av narkotikastrafflagen, vilket emellertid inte kan likställas med att man har en restriktiv narkotikapolitik. Det förstnämnda handlar om att förtydliga lagtext och rekvisit så att extensiva tolkningar reduceras, medan en restriktiv narkotikapolitik handlar om att minska efterfrågan genom förebyggande insatser, vård och behandling samt genom att begränsa tillgången på narkotika. För förtydligande så nämns begreppet *liberal* ingenstans i kommittédirektivet. Emellertid är det denna avsaknad som väcker det analytiska intresset. Ett av fundamenten i den stundande narkotikautredningen är att Sverige ska behålla en restriktiv narkotikapolitik. Nedan listas samtliga meningar inom vilka begreppet 'restriktiv' förekommer i direktivet.

- *"En särskild utredare ska föreslå hur en fortsatt restriktiv narkotikapolitik kan kombineras med ett effektivt narkotikaförebyggande arbete, en god missbruks- och beroendevård som innehåller insatser för skademinimering samt insatser för att ingen ska dö till följd av läkemedels- och narkotikaförgiftningar."*
- *"Restriktiviteten ryms inom ramen för en folkhälsobaserad politik. En restriktiv inriktning syftar till att minska de negativa konsekvenserna av narkotika för individer och i samhället i stort."*
- *"Enligt tillkännagivandet måste en fortsatt restriktiv narkotikapolitik kombineras med en god missbruks- och beroendevård som innehåller insatser för skademinimering, som exempelvis minskad spridning av blodsmittor."*
- *"Även narkotikans koppling till den organiserade brottsligheten innebär att det finns behov av en fortsatt restriktiv narkotikapolitik som bl.a. innehåller ett straffansvar för narkotikabruk."*

Underförstått i ovanstående formuleringar är att den restriktiva modellen är vad som eftersträvas och därmed vad som anses bäst. Trots att utredningen beskrivs som den största på decennier så görs ingen ansats till att utvärdera eller ifrågasätta själva grunden på vilken politiken vilar. Följaktligen är detta antagande således att betrakta som en stark kulturell värdering vilken implicit underbygger samtliga problemframställningar rörande narkotikapolitiken. Samtliga åtgärder som presenteras i direktivet kan hänföras till den fundamentala ambitionen om att behålla en restriktiv narkotikapolitik, varför det vore av relevans att utmana och problematisera detta antagande.

I båda dokumenten kan det urskiljas ett fokus på att barn och unga ska skyddas. Utifrån ett synsätt gällande dikotomin *unga/vuxna* kan detta tolkas som att vuxna anses mer ansvarsfulla gentemot de unga som då uppfattas oansvariga och därmed i behov av skydd. Följande citat är utdrag från dokumenten vilka berör ämnet 'unga'.

"Förslagen syftar bl.a. till att ge möjligheter att ingripa tidigt och med kraft förhindra att unga människor fastnar i missbruk och till att förbättra behandlingen av de missbrukare som avtjänar straff." (Prop. 1992/93:142, s.1)

"Av särskild vikt är att skydda barn och unga. Barn och unga löper större risk för skador av narkotikabruk och behöver därför skyddas särskilt. Samtidigt står barn och unga i dag för den största användningen av narkotika i samhället. Det finns tecken på att attityderna bland barn och unga till framför allt cannabis har förändrats. Särskilda förebyggande insatser behöver därför riktas mot denna grupp." (Dir. 2022:24, s.8)

Utifrån nämnda synsätt så kan formuleringen i det första citatet tyda på att unga uppfattas ha en lägre grad av autonomi, vilket indirekt implicerar att de besitter attribut som lättsinnighet och aningslöshet. Uttrycket 'förhindra att unga människor *fastnar* i missbruk' framställer problemet som en extern kraft vilken de unga bör skyddas extra från, till följd av att de inte anses besitta erforderliga medel själva. Principiellt befrias individen från ansvar för såväl problemets uppkomst som dess lösning. Citatet från kommittédirektivet kan emellertid tolkas som att man tillskriver de unga en högre grad av autonomi och därmed tillräknas de mer ansvar för sitt agerande. Det påtalas ett skifte i attityder hos unga vilket implicerar att det ökade bruket kan hänföras till individernas egna värderingar. Därigenom legitimeras särskilda åtgärder riktade *mot* unga i stället för åtgärder som syftar till primär prevention. Utifrån Goffmans teorier om

stigma och avvikande, så kan det tänkas att formuleringarna i propositionen leder till stigmatisering av de unga utifrån föreställningar om att de till följd av en bristande karaktär inte är i stånd att ta rätt beslut själva. Emellertid kan formuleringarna i kommittédirektivet i stället leda till uppfattningen om unga brukare som *avståndstagare*. Då ansvaret för problemet här bedöms tillräknas individerna själva så kan den allmänna uppfattningen bli att de agerar uppsåtligt och aktivt förnekar den sociala ordningen.

Hur subjekten framställs i policydokumenten har onekligen en effekt på hur vederbörande bemöts och uppfattas av allmänheten. Utifrån Foucault så styr makten kunskapen bland annat genom språket och diskursen. Ovannämnda ger ett tydligt exempel på hur detta kan se ut i praktiken, varför det är av vikt att vara medveten om och förhålla sig kritisk till alla former av information och kunskap. För att förtydliga denna mening så framhålls att det inte är de unga brukarna som har genomgått någon förändring, emellertid är det diskursen som omger dem som har förändrats.

5.3 Vilka effekter får framställningen av 'problemet'?

Genom denna frågeställning förväntas det synliggöras hur människor från olika grupper och delar av samhället påverkas av problemframställningen. Det innebär följaktligen att granska och belysa vilka som gynnas respektive missgynnas i diskursen. Bacchi (2009, s.15) föreslår tre något överlappande effekter vilka bör tas i beaktning i analysen: *Diskursiva effekter*, *levda effekter* samt *subjektifikations-effekter*.

5.3.1 Diskursiva effekter

Här handlar det om hur diskursen i fråga kan påverka närliggande diskurser och vad effekten av detta blir. Exempelvis skulle det kunna vara hur framställningen av problemet med våld och skjutningar påverkar diskursen om sjukvård (Krey, 2022). I såväl propositionen som kommittédirektivet så reproduceras antagandet om att narkotikaproblemet kan härledas till en bristande samordning mellan huvudmännen, vilket leder åtgärder och utredningsdirektiv i den riktningen. Samtidigt utelämnas en omfattande diskussion samt ett ifrågasättande av den existerande narkotikapolitiken. Det råder således en kompromisslös acceptans kring de gällande förbuden mot narkotika såväl som för statens rätt att ingripa i den personliga sfären. Följderna av detta blir att alternativa förklaringar och lösningar hamnar i skymundan. Förklaringar i form av exempelvis socioekonomiska faktorer, utanförskap eller psykisk ohälsa tappar därmed sitt

berättigande som en effekt av huvudmännens diskursiva problemformuleringar. Utifrån Foucault kan detta belysa ett sätt på vilket makthavarna sätter sin prägel på diskursen och därmed påverkar den allmänna uppfattningen om i detta fall narkotikafrågan. Följaktligen åskådliggör det hur makten styr kunskapen.

Ett annat exempel som har observerats är hur framställningen av problemet med organiserad brottslighet påverkar diskursen om narkotikapolitik. I kommittédirektivet framhålls återkommande hur problemet med den organiserade brottsligheten ökar och vidare narkotikans centrala roll för fortgåendet av dessa verksamheter.

”Narkotikamarknaden har indirekt negativ inverkan genom kopplingar till organiserad brottslighet och genom att narkotika bidrar till störningar i den lagliga ekonomin.” (Dir. 2022:24, s.4)

”Även narkotikans koppling till den organiserade brottsligheten innebär att det finns behov av en fortsatt restriktiv narkotikapolitik som bl.a. innehåller ett straffansvar för narkotikabruk.” (Dir. 2022:24, s.13)

Genom att härleda en del av narkotikaproblemet till den organiserade brottsligheten, ett fenomen som synnerligen väcker rädsla hos gemene man genom den stora representationen i media, så motiveras och legitimeras därigenom hårdare ingripanden i narkotikapolitiken. Återigen kan detta visa på hur makthavarna har den diskursiva makten att påverka allmänna uppfattningar och därmed den kunskap och information som sedermera anses vedertagen.

5.3.2 Levda effekter

Denna del berör de faktiska konsekvenser som en problemframställning får för olika människor. Att dra kausala samband mellan policy och dess effekter för individer är emellertid ett krävande arbete vilket inte ryms inom denna studie. Detta avsnitt ska därför inte förstås som en ’sanning’ utan kommer vara av spekulativ karaktär vilket kan bidra med underlag för framtida forskning.

Goffman menade som bekant att stigmatisering uppstår i interaktioner mellan människor och vidare att människor har en tendens att omedelbart klassificera individer utifrån gruppstillhörighet och förväntade attribut. Vad konsekvenserna blir för olika grupper eller individer kan emellertid skilja sig utifrån vilken diskurs som frågan analyseras. Sett utifrån den

straffrättsliga diskursen så kan följden bli att vederbörande stämplas som 'kriminell'. Följaktligen kan de konkreta konsekvenserna bli fängelsevistelse eller annan dom, eller för ungdomar kontakt med socialtjänst. Sett utifrån den medicinska diskursen kan följden i stället bli en stämpling som 'missbrukare' eller 'beroende', vilket kan leda till frivillig- eller tvångsvård. Oavsett hur frågan analyseras så verkar konsekvenserna bli att vederbörande utsätts för någon form av stigmatisering. Följaktligen kan detta leda till sociala konsekvenser för individen i form av exempelvis svårigheter att få arbete och bostad såväl som till ett sämre bemötande i det dagliga livet. Härigenom visas även hur de som har makten över diskursen också har makt att påverka dagliga interaktioner såväl som individers livsöden och framtida möjligheter.

5.3.3 Subjektifikations-effekter

Denna del berör hur policydokument bidrar till att konstruera uppfattningar om olika grupper såväl som hur de kan påverka grupper och individers självbild. Idén är att handlingsprogram konstruerar olika 'subjekt'. I olika diskurser görs vissa subjektpositioner tillgängliga, utifrån vilka individer sedan kan identifiera sig. Subjektpositioner tillskrivs olika attribut och innebörder utifrån vilka vi själva samt övriga medborgare bildar sin verklighetsbild och uppfattning om subjektet från (Bacchi, 2009, ss.15–16).

Kategoriseringen som sker vid problemformuleringarna rörande narkotika leder oberoende av brukets karaktär till uppfattningen av brukaren som kriminell, missbrukare och sjuk. Genomgående i de båda dokumenten framgår att beslutsfattarna rent diskursivt inte gör någon distinktion mellan typen av narkotika som brukas eller i vilken utsträckning bruket sker. Följande citat belyser detta.

"Personer som använder narkotika kan ha ett skadligt bruk eller beroende." (Dir. 2022:24, s.12)

"En generell straffbeläggning av narkotikainnehav, inklusive för egen konsumtion, har ansetts nödvändig för att motverka narkotikamissbrukets utbredning i samhället. Sedan 1988 är det straffbart även att bruka narkotika, dvs. att konsumera eller på något annat sätt tillföra narkotika till kroppen. Kriminaliseringen av eget bruk infördes för att på ett klart och otvetydigt sätt ge uttryck för samhällets avståndstagande från alla former av befattning med illegal narkotika." (Dir. 2022:24, s.13)

“Det är viktigt att samhället uttrycker ett avståndstagande från varje olovlig befattning med narkotika. Konsumtionen är ytterst en förutsättning för all narkotikabrottslighet. /.../ Ofta är det vid de mindre allvarliga narkotikabrotten som man kommer närmast själva missbruket och har de största möjligheterna att komma till rätta med ett begynnande narkotikaberoende.” (Prop. 1992/93:142, s.15)

Det kan tydligt utläsas att narkotikabrottet ses allvarligt på av staten oavsett vilken typ av befattning det handlar om. Därvid följer att samtliga individer som någon gång varit i kontakt med narkotika tillskrivs ovan nämnda attribut. Fördelningen som sedermera uppstår mellan gruppen som brukar narkotika och de som inte brukar narkotika kan leda till stigmatisering, utanförskap och marginalisering. Detta är en aspekt som regeringen återkommande diskuterar i kommittédirektivet.

”Studier visar att stigma kan ha en djupgående påverkan på individer som använder eller har använt narkotika, inklusive de individer som överväger att söka hjälp för en beroendesjukdom.” (Dir. 2022:24, s.12)

Detta visar att beslutsfattarna i dagens narkotikapolitiska diskurs beaktar och erkänner de effekter som stigmatisering kan ha för individer. Däremot ställs primärt narkotikan upp som främsta orsak, och det underlåts att lyfta upp alternativa förklaringar till bidragande orsaker. Exempelvis så skulle narkotikapolitikens egna problemformuleringar vara en bidragande orsak till att stigmatiserandet av brukare fortgår. Emellertid framgår av kommittédirektivet att man avser utreda om det behöver vidtas insatser för att minska upplevelsen av stigma i kontakten med socialtjänsten och hälso- och sjukvården. Detta indikerar en viss reflexivitet från statens sida även om det vore beaktansvärt om det fanns en större reflexivitet beträffande deras egen problemkonstruktion och dess roll i stigmatiseringsprocessen.

6. Diskussion och Slutsats

Ambitionen och syftet med denna uppsats var att utifrån kritisk diskursanalys belysa hur den politiska diskursen beträffande narkotika har sett ut i Sverige under två givna perioder. Två policydokument har analyserats, varav ett belyser diskursen under 1993 och det följande under 2022. Tillämpningen av Bacchis diskursanalytiska verktyg WPR har onekligen underlättat en grundlig analys av materialet. Det har identifierats underliggande antaganden, värderingar och synsätt som inte nödvändigtvis hade uppdagats utan hjälp av denna metod. Emellertid föreligger kritik mot diskursanalys som metod vilken betonar forskarens subjektivitet och inverkan på analysen. Snarare än att förneka denna kritik så menar jag att det kan ses som en styrka i metoden. I samhällsvetenskaplig forskning är det nödvändigt att ideligen undersöka och kritisera fenomen utifrån åtskilda perspektiv och synvinklar, varför subjektivitet kan bidra med mångsidighet i denna aspekt. Med anledning av att detta ämne även belystes i avsnitt 3.4 om etiska överväganden så är förhoppningen att läsaren också beaktat detta under läsningen. Det går slutligen att ställa sig frågan om objektivitet överhuvudtaget kan produceras ur människan.

För att besvara uppsatsens frågeställningar så kommer inledningsvis de tre konkretiserade frågeställningarna att besvaras, för att sedan utgöra grund för uppsatsens överordnade forskningsfråga.

Hur framställs problemet?

I propositionen framställs problemet primärt som ett samhällsomfattande problem. Inledningsvis framhålls skadeverkningar för individer och närstående som kommer i kontakt med narkotikabruk, i form av svåra lidanden och personliga tragedier. Vidare betonas hur problemet kräver stora resurser från allmänheten i form av vård och förebyggande arbete för att åtgärda den ökade kriminaliteten som narkotikan föranleder.

I kommittédirektivet föreligger stort fokus på narkotikans samhälleliga skadeverkningar i form av organiserad brottslighet samt ekonomiska svårigheter till följd av den illegala marknaden. Individuella skadeverkningar som återges berör primärt hälsorelaterade problem och brister i vården. Vidare nämns sociala konsekvenser i form av stigmatisering, utanförskap och marginalisering. Gemensamt för båda dokumenten är att problemet hänförs till bristande styrning och organisering, varför straffrättsliga skärpningar och andra åtgärder därigenom legitimeras.

Hur framställs brukarna?

Utifrån tolkningarna i analysen så framställs bruket i propositionen som en del av vederbörandes karaktär. Benämningarna implicerar att individerna själva tillskrivs ansvaret för problemet. Vidare underordnar detta dem statens rätt att ingripa och inskränka deras integritet och valmöjligheter. I kommittédirektivet möjliggörs emellertid en annan tolkning. Här kan det utifrån benämningarna urskiljas en distinktion mellan personen och gärningen. Detta kan tyda på att man i dagens narkotikapolitiska diskurs har beaktat språkets semantik. Emellertid visar sig den motsatta tolkningen beträffande diskursen om unga brukare. I propositionen uppfattas de unga tillräknas mindre ansvar för gärningen medan de i kommittédirektivet tillräknas ett större ansvar.

Vad framställs som lösningen på problemet?

Gemensamt för båda policydokumenten är att problemformuleringarna samt åtgärdsförslagen förlägger orsaken till narkotikaproblemet hos beslutsfattarna själva. Det påtalas brister i den nationella styrningen och organisationen, såväl som brister i vården och straffrätten. Detta uttrycks genom åtgärdsförslag som ämnar utveckla och stärka samarbetet mellan myndigheter och organisationer, åtgärder för att utveckla och öka möjligheten till vård för brukare samt åtgärder för straffrättsliga skärpningar. Emellertid är det centrala i propositionen att man genom att införa straffrättsliga skärpningar kan förbättra samarbete och vårdmöjligheter, medan fokus i kommittédirektivet i stället är att utvärdera och förbättra vårdmöjligheter och överskridande samarbeten utan att göra några ändringar i straffrättslig lagstiftning.

För att besvara den överordnade forskningsfrågan så kan det sammantaget konstateras att det finns såväl likheter som skillnader i dokumentens problemformuleringar och åtgärdsförslag. I analysen har det påvisats att det i dagens diskurs beaktas och tas hänsyn till effekter av stigmatisering, dels genom en förändring i hur berörda subjekt benämns, dels genom att föra explicita diskussioner gällande ämnet. Avsaknaden av denna aspekt i 1993 års narkotikapolitiska diskurs har vidare belyst hur maktavare sätter sin prägel på diskurser och sedermera har möjlighet att påverka allmänna uppfattningar om ämnet. Den narkotikapolitiska diskursen 1993 kan vidare sägas vara mer präglad av ett straffrättsligt perspektiv och angreppssätt, medan det idag finns ett betydligt större fokus på att komplettera och sammanföra narkotikapolitiken med socialrättsliga åtgärder. Emellertid vidhålls den straffrättsliga lagstiftning som idag existerar och det görs ingen ansats till att revidera denna inom ramen för denna utredning. I inledningen nämndes en uppfattad avog från politiker att utreda lagen om

kriminalisering av eget bruk av narkotika. I analysen påtalades att den svenska narkotikapolitiken vilar på grunden om att behålla en restriktiv politik vilken sedermera influerar samtliga åtgärder som presenteras. Vidare urskiljs ingen antydning till att detta fundament kommer att ifrågasättas från beslutsfattarnas sida. Utifrån ovanstående dras slutsatsen att detta kan vara en orsak till att regeringen inte vill tillsätta en utredning i frågan om kriminalisering av eget bruk. Risken är att en sådan utredning ger resultat som tyder på att lagen bör revideras eller förkastas, vilket skulle strida mot den restriktiva modellen. Sammantaget uppfattas utifrån kommittédirektivet en rädsla för att rubba grundläggande kulturella principer, även om en sådan förändring skulle föräledas av grundlig forskning.

6.1 Förslag på vidare forskning

Med anledning av studiens begränsade tidsram och omfattning så föreligger några utvecklingsförslag vilka kan betraktas som underlag för framtida forskning. Inledningsvis framhålls att analysen hade kunnat utfalla än mer uttömmande om det hade förelegat möjligheter att använda sig av alla analysfrågor i Bacchis WPR-metod. Emellertid var det inte möjligt i denna studie med anledning av dess omfattning. Det vore också mycket relevant att inkludera flera typer av material i analysen för att belysa diskursen under respektive tidsperiod. Exempelvis hade det kunnat inkluderas fler typer av policydokument såväl som uttalanden från pressträffar eller politiska debatter.

7. Referenslista

- Andersson, P. (2020). *Avkriminalisering av narkotika. Vad kan vi lära av Portugal?* Narkotikapolitiskt Center.
<https://narkotikapolitisktcenter.se/avkriminaliserinlara-av-portugal/>
- Bacchi, C. (2009). *Analysing Policy: What's the Problem Represented To Be?* French Forest: Pearson Education.
- Baum, D. (2016). Legalize It All: A gunman kills 49 people with an AR-15 assault rifle at an Orlando nightclub; Dan Baum investigates whether gun-control laws could ever stop the weapon from proliferating. *Harper's Magazine*, april 2016. [2023-04-10]
- Bejerot, Nils (1981). *Missbruk och missförstånd*. Stockholm: Ordfront.
- Bryman, A. (2016). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3 uppl., Stockholm: Liber AB.
- Carol Bacchi, C. (2012). *Introducing the 'What's the Problem Represented to be?' approach*. I Bletsas, A. & Beasley, C. (red.) *Engaging with Carol Bacchi. Strategic Interventions and Exchanges*. South Australia: University of Adelaide Press. ss. 21-24.
- Csete, J., Kamarulzaman, A., Kazatchkine, M., Altice, F., Balicki, M., Buxton, J., Cepeda, J., Comfort, M., Goosby, E., Goulão, J. and Hart, C. (2016). Public health and international drug policy. *The Lancet*, 387(10 026), pp.1427-1480.
- Folkhälsomyndigheten (2023). *Narkotikarelaterade dödsfall*.
<https://www.folkhalsomyndigheten.se> [2023-04-05]
- Folkhälsomyndigheten. (2020). *Åtgärdsförslag för att förebygga användning samt medicinska och sociala skadeverkningar av narkotika*.
<https://www.folkhalsomyndigheten.se> [2023-04-25].
- Goffman, E. (2011). *Stigma*. 3 uppl., Stockholm: Norstedt.
- Goffman, E. (2017). *Selections from Stigma*. I Davis, J.L. (red.) *The Disability Studies Reader*. 5 uppl., London: Routledge, ss.133–144.
- Goldberg, Ted. (2004). The Evolution of Swedish Drug Policy. *Journal of Drug Issues - J DRUG ISSUES*. 34. 551–576. DOI: 10,1177/002204260403400305.
- Hörnqvist, M. (1996). *Foucaults maktanalys*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Hörnqvist, M. (2012). *En annan Foucault*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

- Johansson, P. (2022). *Avfärdar avkriminalisering – ”vore gåva till gängen”*. Omni, 22 mars. <https://omni.se/avfardar-avkriminalisering-vore-gava-till-gangen/a/oWG9jj> [2023-04-02]
- Justitiedepartementet, Socialdepartementet (2022). *Narkotikautredning ska utveckla den svenska narkotikapolitiken* [pressmeddelande], 22 mars. <https://www.regeringen.se>
- Justitieutskottets betänkande 1981/82:47. *Om anslag till brottsförebyggande rådet m.m.* <https://data.riksdagen.se/fil/22D7CF30-8411-4CBF-B055-3D0B1F3ADEE9>
- Kommittédirektiv 2022:24. *En svensk narkotikapolitik anpassad till nutidens och framtidens utmaningar.* <https://www.regeringen.se>
- Krey, J. (2022). Så kan akutläkare förbereda sig för skjutningar och dödligt våld. *Läkartidningen*, 15 september. <https://lakartidningen.se> [2023-05-12]
- Linton, M. (2015). *Knark*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Motion 1981/82:1576. *Åtgärder mot narkotikamissbruk.* <https://data.riksdagen.se/fil/11B9B9F8-1CBA-4BC3-BD26-E1333A3863AA>
- Pauloff, A. & Lindström, P. (2000). *Kriminaliseringen av narkotikabruk.* Brottsförebyggande Rådet. <https://bra.se>
- Prop. 1982/83:141. *Om ändringar i narkotikastrafflagen (1968:64).* <https://data.riksdagen.se/fil/19A991FE-0145-4AEE-AE17-38E7EAFB5906>
- Prop. 1984/85:46. *Om ändringar I narkotikastrafflagen (1968:64) m.m.* <https://data.riksdagen.se/fil/76888C03-A636-4B2F-B787-B6567E86187B>
- Prop. 1987/88:71. *Om ändringar I narkotikastrafflagen (1968:64).* <https://data.riksdagen.se/fil/DD188367-3C17-4755-8074-0E436771EF6D>
- Prop. 1992/93:142. *Om åtgärder mot bruk av narkotika samt ringa narkotikabrott.* <https://data.riksdagen.se/fil/BBBEA8E0-7CCD-4E0F-925D-1F9B79F0BBD7>
- Regeringens skrivelse 2021/22:213. *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken samt spel om pengar 2022–2025.* <https://www.regeringen.se>
- Regeringskansliet, R. och (2021). *EU:s agenda och handlingsplan för narkotika 2021–2025*. Regeringskansliet. <https://www.regeringen.se/faktapromemoria/2021/11/201920fpm70/> [2023-04-24].

- Roumeliotis, F. (2014) Drug prevention, politics and knowledge: Ideology in the making, *Addiction Research & Theory*, 22:4, 336-347, DOI: [10.3109/16066359.2013.856886](https://doi.org/10.3109/16066359.2013.856886)
- Samsjuklighetsutredningen (2021). *Från delar till helhet – En reform för samordnade, behovsanpassade och personcentrerade insatser till personer med samsjuklighet* (SOU 2021:93). Socialdepartementet.
- Tham, H. (2003) *Narkotikapolitiken och missbrukets utveckling*. I Tham, Henrik (red.). Forskare om narkotikapolitiken. Stockholms Universitet. Kriminologiska Institutionens rapportserie. 2003:1.
- Thurén, T. (2007). *Vetenskapsteori för nybörjare*. 2 uppl., Stockholm: Liber AB.
- Thurfjell, K. (2020). S-ministern: Inte aktuellt med avkriminalisering. *Svenska Dagbladet*, 14 februari. <https://www.svd.se/a/rA1PBI/s-ministern-inte-aktuellt-med-avkriminalisering> [2023-04-12]
- Träskman, P.O. (2003). *Narkotikapolitik och brottskontroll*. I Tham, H. (red.) Forskare om narkotikapolitiken. Stockholms universitet. Kriminologiska Institutionens rapportserie. 2003:1.